

atha vimśam pūraṇam

varaṇa-lokāloka-camatkāra-tiraskāraka- golokāvalokanam

[1] atha prabhāta-kathāyām snigdhakaṇṭha uvāca—tad evam ekādaśī-kathā kathitā | tāṁ ca titthim aśithilitayā prathita-manorathāṁ pratītya nityavad eva vraja-devah samyag ullāsam upovāsa |

[2] kintu pāraṇa-kāraṇam avaśīrṇam eva dvādaśīm avaśiṣṭām avadhāya bahv-avaśiṣṭāyām api rajanyām viśiṣṭa-vidhi-balataḥ snānādi-kalanāya kalindīm praviṣṭavān | praviṣṭya ca yathā-yatham atraśnuḥ sasnau | snātvā cāntar eva vāriṇah śrī-nārāyaṇam ekāyanatayā sāgama-niṣṭham upatiṣṭhamānah suṣṭhu dhyātum ārabdhavān | tatra cāyām janmata eva tan-mayatayā san-matir āśit | tādṛṣā-nandana-lābhānandatas tu tatrāpy atiśayam vindati sma | tataś ca tad-vidha-dhyānāvadhānataḥ samādhibhim anavadvadhim āpannavantam tam sarvataḥ pracarantaḥ pracetasāś carāḥ sahasā samāsadya sadyah svīya-svāmi-nivāsaṁ praty eva pravāsayāmāsuḥ | esa nivāsa-višeśāś ca tasya jala-stambha-vidyālambhitāra-bhavān svata eva bhāsvān bhāsvat-kanyā-hrada-stha-vivarasyādhaḥ-pradeśe sadeśa eva rasā-vivara-deśe niveśam āśidati | na ca kṛṣṇa-prabhāvatā vidita-mahitānubhāvaya tasya tathānayanām nayavatām na sambhāvanīyam | sa hi nirantaram idāṁ cintayati—yad asya mad-bhāgya-jātataḥ sañjātasya sutasya yathottara-prathamāna-mānatayā parama-prema-harṣadam utkarṣaiḥ ūśvad eva paśyāma iti | tatas tad evāsakṛd eva yogam āpayitum tal-līlāyām upayoga-māyātāyā yogamāyāyā eva samayās ta ete pūtanā-gamanādīvat |

[3] atha tathāveśinam eva vrajeśānam yadā pāśinah puratas tad-ādeśābhinivesinas te sañcāritavantas, tadā tad-ākārata eva tam nirdhārayan punaś ca nārāyaṇa-dhāraṇāvantam avadhārayann ayam atidarādarābhyaṁ kṛta-divya-vastrādi-praśastitayā varaśayyām evādhiśāyayāmāsa |

[4] svayaṁ ca pitṛ-haraṇāsahiṣṇu-kṛṣṇāgamanam anantaram eva manvānah sudūra-dr̥ṣṭi-hetum pūr-dvāram adhitiṣṭhanū ūrdhvam eva tiṣṭhati sma |

[5] athātratyām vṛttam anuvṛttyatām |

[6] yadā khalu kṛṣṇasya tātaḥ kṛṣṇā-pāthasi tan-nāthavattā-māṭra-dhanānām janānām adṛṣyatām avāpa, tadā diśi diśi kāndiśikās te jalām avagāhya tad-aprāptitas tad-bāhyām pradeśam āgatāḥ | āgamya ca vikroṣanta eva vrajam abhicacchantaḥ, kṛṣṇa-rāmāgraṇyas tān vraja-grāmaṇyah kalitāsukhān svābhīmukhān eva lebhire |

[7] tatra ca vṛtte śruta-mātre parama-duḥkha-pātre sarvataḥ kṛta-mano-virāmau kṛṣṇa-rāmaū vikramya sarvam atikramya, paramotkāṇṭhitā-matyā jhaṭiti-gatyā

pṛthivīm api ghaṭṭayantau, tam eva ghaṭṭam ātatuḥ | tatra ca kṛṣṇah samagra-vyagram
agrajam āliṅgan riṅgad-asram evedam aśrāvayat—bhrātar, mātaram
akātaratayābhirkṣya sarva eva rakṣaṇīyāḥ, yāvad aham pitaram āniya sukha-vitaram
karavāṇi | mātary atrāgatāyāṁ tu na kathañcid api paryāptiṁ paryāpayitum
śakṣyāmīti |

[8] tad evam kṛta-saṁvāda-mātraḥ pitaram ānetum nirmita-yātrah saṁhanana-
bṛīnhita-simha-lajjaḥ saṁhita-parikara-sajjaḥ pātāla-vivara-dvāra-pātraṁ sarit-pātram
anu mamajja |

[9] anantaram ca, vrajeśvarī-pradhānāḥ sarva eva tatra caraṇa-mātram ādadāhānā
rāmam ekam avadhānāḥ kṛṣṇam anusandadhānāḥ papracchuh—kva nu yātas
tavānujātah? iti |

[10] sa tu tāṁ vrajendrasudṛśam visadṛśadṛśam parāmṛśann uvāca—mātar, na
kātaratām āyāhi | sa tu sampraty eva janakam ādāya svajanasukham janayi-ṣyati iti |

[11] atha svamātaram uvāca—hanta, tvam api kathām mām hantāsi? mayi viśvāsataḥ
śvāsamātraviśiṣṭām etāṁ pāhi |

[12] tataś ca sarva evānarvāñcaḥ kāliyadamanaprakramatas tadvacanam
aklamapramam eva manvānās tāṁ viśramayāmāsuḥ | kintu,

kim svapnaḥ kim u jāgarah? kim athavā mūrcchā kim unmāditā?
vety etat paricetum āpur asakṛd-buddhim na tasmin janāḥ |
kintūtkanṭhitatāvagunṭhitā-hṛdām teṣām abhūd vāg iyaṁ
hā hā śrī-vrajarāja hā bata hahā śrī-kṛṣṇa kutrāsi bhoḥ? ||1|| [śārdūla]

janī-catuṣṭaya-dhṛtā pluṣṭa-cittā vrajeśvarī |
śvāsāstitā-tarka-pātram hā hā mātrām jagāda sā ||2|| [anuṣṭubh]

[13] atha tuṅgācala-jala-cita-suraṅgā-praveśataḥ pracetaḥ-sadana-gatasya tasya vraja-
lakṣmī-dayitasya caritam anupacaritam avadhāryatām |

[14] yada tu te yādasāmpati-bhavanām javataḥ śrī-vraja-rājam abhājayam tadā sa ca
tatra sacate sma | yathā ca,

snigdha-śyāma-rucy api krud-aruṇa-dyotād adṛsyam vapur
dhvānta-dhvāṁsy api tīvratā-śavalanād dṛg-rodhanām dṛg-dvayam |
kaumalyādi-guṇāpi roṣa-rabhasād ugrā tathā tasya gīḥ
kalpāntābhra-taḍid-dhvani-bhrama-dharān vismāpayante sma tān ||3||
[śārdūlavikrīḍita]

[15] tataś ca—bilām valamānah sa khalu jambukāḥ kva nu vartate? iti jalpa-kalanayā
tasminn avajñā-varḍhanasya śrīman-nanda-kula-samardhanasya bhṛśam ardidhiṣati

dṛśam ardiṣati ca tejasī bahula-kolāhala-pravāham avalambamānah sva-gala-valayita-celatayā kṣmāmelita-bhālah sarva-jala-pālah ṣaṅkita-kaliḥ kalitāñjalir vidūra-bhū-gata evākhanḍa-danḍavat praṇānāma |

[16] tasya cedrśāt kharva-garvatāvalokanāt sarva eva tan-nāthās tathā prathāñcakruḥ |

[17] tataś ca taruṇāruṇa-kamala-locanaḥ sarva-rocanāḥ karuṇayā puraḥ-saratām āśadya sadyas tam varuṇam papraccha—te tu kutra parama-dharmācaranā madīya-pitṛ-caraṇāḥ? iti |

[18] varuṇas tu galita-dhairya-sañjanaḥ sāñjalitayā sāntvāni vaco vyānañja—puruṣottama! yatra khalu tatra-bhavāṁś, tatra param asāv asamāḥ parama-mahān sambhavati, nānyatra | kintu teṣām eṣāṁ kiñkarāñāṁ kim karavāṇi śāsanam ātmanāś ceti tad anuśāsanam āśāse |

[19] krṣṇaḥ sa-śānta-svāntam āha—varākāñām eṣāṁ daṇḍaḥ kevalāṁ daṇḍayitum pauruṣāṁ khaṇḍayati | avilamba-sparśam eva tu darśayatāt tāta-caraṇa-sarojātām |

[20] atha yathādiṣanti dīrṇa-dīnādīnavās tatra-bhavantāḥ iti |

[21] vāri-rājaḥ śrī-vraja-rāja-virājamāna-sadana-paryantāṁ panthānāṁ tac-caraṇa-mūlataḥ parama-dukūlānukūlāṁ cakāra, tatra nināya ca gopa-kula-nāyaka-kula-nāyakam | uvāca ca—govinda nīyatām eṣa pitā te pitṛ-vatsala [BhP 10.28.9] iti |

[22] idam aham jānāmy eva, tat katham anyathā carāmi? katham vā parād asya parābhavaḥ syāt? iti bhāvah |

[23] tad evam varuṇasya pāśād yad bhaya-pātrāyamāṇatvam, tasmād api sva-prabhāveṇa mocakasya tasya—

upalabhyā ca saurabhyam alabhyasya sutasya saḥ |
abhyāyayau bahir-vṛttim sabhyāñāṁ vismayāṁ vahan ||4|| [anuṣṭubh]

unmīlayāmāsa vilocene sa
śrīman mukhaṁ tasya ca sandadarśa |
sandarśanād eva babbhūva sāsraḥ
svapnāyitām cāsravṛter amāṁsta ||5|| [indravajra]

[24] krṣṇas tu tac-caraṇa-yugala-tala-sparśa-pūrvakāṁ tam āliṅgan unnamitavān—tāta, so'ham āgato'smi, ity adhigatavāṁś ca | 25] tatra dvayor api samagra-vyagratām āgacchator atha haris tu paritāḥ parīta-para-parīvāra-parīhāsa-ṣaṅkayā saṅkucita-cittas tatra cātmani ca bāṣpādi-vikāra-vyatiriktākāratām āśādayitum vyājahāra—tāta, paritāḥ samavadhīyatām |

[26] atha vraja-sūtrāmā paritāḥ samīkṣya ca kutrāvām āgatau? iti sa-vailakṣyam

putrānanam īksate sma |

[27] sa covāca—tāta, mā tanyatām anyathā-bhāvah | yathāvrajanam eva sva-vrajam
vrajisyāvah | tatah purataś caraṇa-kamalam avadhīyamānam ādhīyatām |

[28] tatra tu tathā kurvati vyākulatākula-kāku-pūrvam varuṇa uvāca—

kṛpālūs tvam aho kṛṣṇa dvayor ekataram kuru |
daṇḍam vātha prasādām vā nāparādham tu śesaya ||6|| [anuṣṭubh]

[29] tad evam kṛta-yātratayā sthitayor api kṣaṇa-mātram avasthitayos taylor
mahopacārāmś caraṇāgrataḥ samarpitān ācaran praṇāmam ācacāra, cacāla ca sa
tābhyaṁ saha yāvad-vivarābhyaśam | āgamya ca tad-abhyāsam tad-vartma-bhāga-
sthita-nīram vibhāgam āgamayya tābhyaṁ saha vrajam prati prahita-jana-prahita-
mahitāṅkṛti-mukha-paribarha-sambhṛti-muhūrta-sukha-pūrtitah kṛta-kṛtyam-
manyatayā nrityān iva nivavṛte |

tadā tīra-sthānā vraja-jani-janāḥ prāṇa-rahita-
prabhās tad-vartmekṣā-sthita-śithila-jīva-sthiti-daśāḥ |
pitā-putrau vārāmpati-cara-yutau nirvyathatayā
gatau dṛṣṭvā bhūyo'py ahaha sukha-tandrīm abhiyayuh ||7|| [śikharinī]

[30] kevalas tu baladevas tāv abhijagāma, praṇānāma ca vraja-rājam | datta-sukha-
samāje vraja-rāje tu, tam upagūhya vismr̄ta-bāhyatayā kiñcana cāsamūhya kṣaṇa-
katipayam viramati | punaś ca rāme punah punar namati, rāmānujāḥ sahasā sahasā
parikramya parama-ramya-nija-sparśāmṛta-sparśanataḥ prathamaṁ mātaram eva
kātarah punar jīva-lokam ālokayāmāsa, kramaśas tv anyam anyam api |

samāgate pitari harer ubhāv amū
milanty api vraja-janatāmilan mithah |
tadā na sā paribubudhe param param
parantu tāv akhilam avait parāparam ||8|| [rucirā]

hambā-rāvair jana-kalakalaiḥ svargataḥ puṣpa-pātair
vādyair nrityaiḥ stava-rava-śatair utthite'nyo'nya-marde |
śrīmān rāmāḥ paśu-samudayām vārayan loka-vṛndām
ślakṣṇālāpair api samucita-sthāna-niṣṭham cakāra ||9|| [śārdūla]

tatra ca—

svayam dattvā śubhrāsanam iha mahā-gopa-pataye
yathā-yogyam cānyān vidadhād upaviṣṭān atha balah |
upānta-prakrānta-sthitim anujam āpṛcchya paritah
kathām etām śrīvan paśupa-kulam aśrāvayad api ||10|| [śikharinī]

[31] tatrātha datta-svātantryatayā viprān āmantrya paramānnādibhiḥ santarpaṇa tad-

abhīpsitāni vīpsayā samarpaṇa, dvādaśyatikrama-bhiyā tat-pravaṇa-dhiyā vrataṁ idam
acchidra-pratham astv iti prārthya, gīrbhis tad-āśīrbhis tatra sāmarthyam samartha-
kṛtārtham-manyā te dhanyā bahula-kutūhalataḥ sarva eva vrajam āvrajanti sma |

[32] yatra vrajādhyakṣah svayam adhvānam vrajan, madhye-suta-dvayam abhrājiṣṭa |

[33] atha kathakas tām etām kathām samāpayan śrī-vrajeśvaram praty āha—

pāśi-pāśena sambandhas tvayy āśin neti kā kathā |
tad-bhayenāpi nāśit tvat-putrasyāya prabhāvataḥ ||11||
tad uktām varuṇenāya karuṇām vīrya-bhīruṇā |
govinda nīyatām eṣa pitā te pitṛ-vatsalah ||12|| iti | [anuṣṭubh]

[34] atha dināntare kṛṣṇam antareṇa sabhāntare niviṣṭā gopa-kula-śiṣṭā vraja-patiṁ
prati tatrtyam citram papracchuh |

[35] sa ca loka-pālasya tasya tam mahodayam aihika-lokānām āloka-pathātītam
astokām ślokayāmāsa | tatra ca—mitrāṇi, citram śrūyatām iti tad-vāsinām kṛṣṇe
bhaktim atiriktām varṇayāmāsa |

[36] tad-varṇanāntaraṁ tu nija-nijam antaram anu vismitānām tasminn
īśvaratālambhaka-sambhāvanayā sarvesām eva seyam bhāvanā—yadi cānaśvara-
pratipatti-vaśād ayam īśvaras, tathāpy autpattika-sneha-sampatti-viṣayāśrayatā-maya-
nirāmaya-sukha-dāyīti tu sadā mukhya-vyatīta-sarva-tarṣam samutkarṣam draṣṭum
suṣṭhu muhur ullasaty eva naś ceto-vṛttih | tac ca kim anena nirbādhām sādhayiṣyate?
iti |

[37] eṣa cāśeṣāṇām eṣām svāpara-paryāya-jñātitayā svābhedenā vijñāyamānānām etad
abhijñāya, kārunya-jāta-yantraṇayā śīghratā-paratantratayā cintitavān—

[38] aho, ete ca te mama parama-svajanā, mayi pāramaiśvaryam paryālocya
sarvato'py asambhavam mad-vaibhavam anubhavitum icchanti, kintu nānubhavanti
yata eva loka-pāla-vaibhava-mātrām camatkāra-pātrām kurvanti | tādṛśām tad
vaibhavam punar eṣām svagati-mayam eva | tat tu tan-mayam api yan nānubhavanti,
tat khalv avidyā-kāma-karma-nirmitoccāvaca-gatimati jagati viracitam avatāram anu
sarva-sādhāraṇām-manyatayā buddhi-bādhāta eva | sā ca iṣām,

iti nandādayo gopāḥ kṛṣṇa-rāma-kathām mudā |
kurvanto ramamāṇāś ca nāvindan bhava-vedanām || [BhP 10.11.58]

kṛṣṇe'rpitātma-suhṛd-artha-kalatra-kāmāḥ [BhP 10.16.10] iti |

kṛṣṇe kamala-patrākṣe sannyastākhila-rādhasah [BhP 10.65.6] iti |

[39] tathā ca—

eṣāṁ ghoṣa-nivāsinām uta bhavān kiṁ devarāteti naś
ceto viśva-phalāt phalaṁ tvad-aparam kutrāpy ayan muhyati |
sad-veṣād iva pūtanāpi sa-kulā tvām eva devāpitā
yad-dhāmārtha-suhṛt-priyātma-tanaya-prāṇāśayās tvat-kṛte || [10.14.35]

ity ādibhiḥ pramita-sarvopari-mad-vaśīkāri-prema-mahimnāṁ yadyapi nāvidyādi-mayī, tathāpy eṣāṁ anya-sādhāraṇāṁ-manyatāṁ asahamāno’ham madīya-prema-sandoha-maya-mohābhilāṣa-lālanā-jālataḥ sañjāyamānāṁ apy etāṁ tan-mayīm eva manye |

[40] vastutas tu tādṛśa-premarṇenānādi-kalpata evānyebhyah prattānavakāśāṁ uttamarṇatāṁ gatānāṁ apy eṣāṁ mayy arpita-sarvārthānāṁ gatir eva mama gatis, tad-anugatam eva ca mama paramāṁ vaibhavam, na punar atah param api param sambhavati |

[41] tad evāṁ jalāvitur vaibhavād api pitur mama yaś camatkārah, sa tu māṁ duḥkhākaroti | tasmād etesāṁ yathā mayi premāveśas tathā naiteṣu mameti tad-anusandhānavatā mayā tad etad eṣāṁ eva vaibhavam eteṣāṁ eva śubhānudhyāna-maya-yogamāyānubhavataḥ sāmpratam enān anubhāvayāni iti |

[42] tad etad vicintanānantaram dinānantare punar **ādi-varāha-purāṇa**-vācaka-yācaka-vipra-dvārā-pura-dvārāsthānī-sthitika-vicitra-pitrādy-ābhīra-vīra-pariṣadāṁ prati-kārtika-varti-pūrṇimā-snānam akrūrābhīṣṭa-prade brahma-hrade tūrṇam eva pūrṇat-phalatāṁ sādhayati ity avadhārayan, sāratayā dhārayāṁs tat-prātaḥ sarvāṁs tān dāyādādīn ādāya satrā tatrāgatavān |

[43] āgatya ca sarveṇa saha tatra nimajjya, tam utsṛjya, tīram āsajya, prakṛtitah paratayā sac-cid-ānanda-ghanāṁ parama-svarūpa-rūpa-rasa-gandha-sparśa-śabdatayātmārāmāṇāṁ apy alabhya-ghanāṁ gopānāṁ sva-niketam etāṁ golokam āvaraka-śaktim apākṛtya vyaktikṛtavān |

[44] tiraskariṇīṁ nirākṛtya vicitram divya-citram iva yam khalv asya narākṛti-parabrahmaṇah sva-lokatayā brahmaṇo loka ity ācakṣate |

[45] yatra kila sveṣām eva madhyam adhyāsitarām nija-kula-tilaka-kṛṣṇākāratayā paricitarām kṛta-janmādi-gokula-līlā-stuti-śruti-sākṣikatayātiniścitarām tam etāṁ sa-lokam ālokayan vraja-lokaḥ sarva-śokāṁ vyatītya, vismayānanda-sandohataḥ pratikṣaṇam eva sukha-saṁroham avāpa |

[46] tad evāṁ vyajya rajyan-manasas tān vraja-lokān golokataḥ sa daiteyārir daiteyapīḍanādi-krīḍāṁ pūrayitum punar vyavadhāpitavāṁś ca |

[47] atha kathakah samāpanam āha—

īdrg vrajeśa putras te jita-lokeśa-lokakah |
yas tvāṁ ca tava lokam ca lokam etam alokayat ||13|| [anuṣṭubh]

adhi goloke gopāḥ svayam adhi gopesu golokah |
iti kalayan vanamālī yas tam vyānañja tam naumi ||14|| [upagīti]||

[48] tad evam prātaḥ-kathāyām prayātāyām vibhāvarī-kathā vibhāti sma | yathā
snigdhakaṇṭha uvāca—

yadā yātaḥ pitrā saha varuṇa-lokam harir asau
tadā rādhādīnām sthitir iha mṛṣā kā prathayitā |
jaḍānām jādyam syād asukha-sukha-buddhis tu sudhiyām
na śūnyasya prāptim bhajati paritah kāpi ca daśā ||15|| [śikhariṇī]

yadāyāsīt kṛṣṇah kila varuṇa-lokam pitr-kṛte
tadā śrī-rādhāyāḥ śvasitam amunā sārdham agamat |
yadāyāsīt tasmād ayam atha tadā tatra sahasā
samāgād ity eṣā param iha kavīnām sukavitā ||16|| [śikhariṇī]

kim ca—

āyāte tu vraja-pati-sute pāsi-lokāt tadā kāpy
ekā rādhām anu tam anu ca snigdha-bhāvā vidagdhā |
autsukyam tad dvayam anu niśi śrāvayantī dvi-niṣṭham
ceto-vṛtter mukham iva taylor añjasā jāyate sma ||17|| [śārdūla]

[49] tatra śrī-rādhā-niṣṭham, tad yathā—

yadi mām nayasi vidhātar
lokāntaram antarā sevām |
naya mām tan-mukha-suṣamā-
sa-sukhām virahān na duḥkhitām tasya ||18|| [udgīti]

[50] śrī-kṛṣṇa-niṣṭham yathā—

ānītāḥ pitṛ-caraṇā vāruṇa-lokāt prananditā lokāḥ |
hā rādhā mama śokād bādhā-gīrṇā na jīrṇāsti ||19|| [āryā]

[51] atra kākvā jīrṇāsty eveti sambhāvyate |

[52] tad evam sā tasyām tasminn api rahasi nivedya viśeṣataḥ śrīkṛṣṇam apy
upālabdhavatī, yathā—

rāgaṁ vināsti hṛdayām mādhava tava rocate ca tat tubhyam |
iti niyatam kanakāṅgī pāṇḍū-bhavati sphuṭām rādhā ||20|| [āryā]

[53] tataś ca tasya sneha-vaśād deha-dravī-bhāvam vyavasya punah prahasya
provāca—

bhavān guṇī mādhava rādhikāpi sā
yenātidūrād api suṣṭhu kṛṣyate |
rādhāpi bāḍham Sarasā nijālayād apy
evam ārdrikriyate yayā bhavān ||21|| [upajāti 12]

[54] madhukaṇṭha uvāca—keyam vṛddhā? yatas tatra nānya-janasya praveśah
sambhavatīti pūrvam nirṇītam |

[55] snigdhakaṇṭhaḥ sahāsam āha—paurṇamāsy eva nānā-veśena tatra praveśatīti |

[56] atha tadārabhyā—

niśītham niśītham tadāsau prakarṣād
agāśīn muralyeti tathyam mr̄ṣā na |
amūś tu pratīyuḥ sphuṭam marma-bhedi
sa vā kah śarair yaś chinatty āśu sarvam ||22|| [bhujāṅgaprayātā]

niveśe samveśe mathi pathi jane pāthasi vane
harir yady apy udyan pratiharitam eva sphuritavān |
sphuṭam draṣṭum spraṣṭum tadapi tad-alabdher vidhurajād
dadhe rādhā-bādhā tad-anadhigamād apy adhikatām ||23|| [śikhariṇī]||

[57] atha samāpanam—

īdrśas te patiḥ śyāme yat-kāntes tvam parā gatiḥ |
atrābhilāṣah śobhā vā kāntir ity adhigamyatām ||24|| [anuṣṭubh]

iti śrī-śrī-gopāla-campūm anu
varuṇalokāloka-camatkāra-tiraskāraka-golokāvalokanām nāma
virīśām pūraṇam
||20||